

DORIS LESSING

Suvi enne pimedust

Inglise keelest tõlkinud Krista Kaer

Tõlgitud väljaandest:

Doris Lessing

The Summer Before Dark

A Flamingo Modern Classic, 2002

Toimetanud Katrin Kern

Korrektuuri lugenud Triinu Tamm

Kujundanud Maris Kaskmann

© Doris Lessing, 1973

© Tõlge eesti keelde ja saatesõna. Krista Kaer ja Loomingu Raamatukogu, 2024

© Kaanefoto. Ekspress Meedia, Tiit Blaas. Scanpix

Kolleegium

Toomas Haug, Tiit Hennoste, Maarja Kangro, Lauri Kitsnik, Hasso Krull,

Maria-Kristiina Lotman, Ilona Martson, Mati Sirkel, Elle-Mari Talivee,

Marek Tamm, Jaak Tomberg, Udo Uibo

Toimetus

Harju 1, 10146 Tallinn

Tel: 627 6425

E-post: LR@loominguraamatukogu.ee

Trükkinud Tallinna Raamatutrükikoda

ISSN 1406-0515

ISBN 978-9916-755-08-2 (trükis)

ISBN 978-9916-755-09-9 (epub)

Kodus

Üks naine seisis oma kodu tagauksel, käed vaheliti, ja ootas.

Mõtles? Nii ei oleks ta öelnud. Ta püüdis millelegi jälile saada või selle nähtavale tuua, et saaks seda vaadelda ja määratleda; ta oli nüüd juba mõnda aega „proovinud“ ideid nagu varnast võetud kleite. Lasknud sõnadel ja fraasidel, mis olid niisama kulunud nagu lastelaulud, keelel ringi libiseda, sest oluliste kogemuste puhul on tavapäraselt ette nähtud teatud suhtumine, ning see on üsna stereotüüpne. *Ah jaa, esimene armastus! ... Suureks kasvamine on kindlasti valus! ... Mu esimene laps, teate ju küll... Aga ma olin armunud! ... Abielu on kompromiss... Ma pole enam nii noor, nagu olin.* Muidugi ei sõltu neist põlistest fraasidest ühe või teise väljavalimine kuigi sageli isiklikust tundest, vaid pigem ümbruskonnast või inimestest, kellega sa parasjagu koos oled. Sa pead tuletama inimese mingi asjaga seostuvad tegelikud tunded naeratuses, mille näol olekust ta ei teagi, viisist, kuidas kibedus tõmbab lihased suunurgas pingule, või sellest, kuidas päästetakse õhk kopsudest valla pärast lauset *Ma ei tahaks enam uuesti laps olla!*. Neil fraasidel, mida kõiki lastakse käibele, nagu oleks tegu mingi eriti tõhusa reklaami-kampaaniaga, on selline vägi, et tõenäoliselt kordavad paljud inimesed *Noorus on elu parim aeg* või *Armastus on naise kogu elu*, kuni nad tegelikult silmavad ennast millegi sellise ütleamise ajal peeglist või on piisavalt kiired, et tabada reageeringut sõbra näol.

Üks naine seisis oma kodu tagauksel, käed vaheliti, ja ootas, et vesi kannus keema läheks.

Suuremal osal päevast olid streigi tõttu olnud elektrikatkestused. Tema noorim laps Tim ja tütar Eileen olid juba hommikul vara maale sõitnud, korjanud Eppingi metsas hagu, teinud kruusarajale üles lõkke ja seadnud selle kohale garaaži tagaosas leidunud vanametallist tehtud kolmjala, nautides sellest iga minutit. See lõke, sellel söögitegemine, selle jälgimine, selle üle nalja heitmine oli pakkunud tervele perele lõbu kogu päeva jooksul. Seda naist oli see kõik aga ärritanud. Veekannul oli kulunud kakskümmend minutit isegi laulma hakkamiseks; ta ei mäletanud, et oleks enam aastaid laulvat kannu kuulnud. Elekter pani liikumatu vee hetkega möllama ning laulmine jäi üldse vahele...

Võib-olla ta oli olnud tähelepanematu? Võib-olla ei olnud ei Tim ega Eileen – kes olid ju lõpuks täiskasvanud, üheksateistkümnepäevased – ja

kahekümne kahe aastane – nautinud selle päeva väikesi leidlikke lahendusi nii väga, kui oli tundunud, vaid olid teeselnud teiste pärast? Nende käitumine oli olnud tegelikult vastavuses ühega neist kulunud ütlustest, juurdunud tavaga, millest inimesed ei osanud tõe kasuks vabaneda, ja mis see tõde üldse oligi?

Nagu ta isegi.

Tõde oli see, et ta adus üha suurema ebamugavustundega, et tegelikult ei olnud võetud varnast ja selga pandud mitte üksnes see, mida ta ütles, ja üsna palju sellest, mida ta mõtles, vaid et see, mida ta tegelikult tundis, oli hoopis midagi muud.

Naine laskis käed rippu, astus paar sammu absurdse kaadervärgi poole keset kruusateed, lükkas veel mõned oksaraod kolmjala külge kinnitatud kõveraks painutatud traadijupi otsas kõlkuva veekannu alla ja kuulatas: kas kannu hääl hakkas muutuma? Ta arvas, et hakkas. Kui homme tuleb jälle voolukatkestus, nagu ähvardati, oleks mõistlik muretseda matkapliit või midagi niisugust: see skaudi mängimine oli tore küll, aga kui peaks sadama... Öeldi, et tõenäoliselt kestab streik veel mõnda aega. Seekordsed voolukatkestused näisid tulevat väga ruttu pärast eelmisi? Jäi päris mulje, et energiakriisid – soojus, valgus, kütus – hakkavad nüüd olema sagedasemad ning oleks tark varusid soetada? Võib-olla oli Timil ja Eileenil õigus: koorem puid võis olla hea mõte.

Naine naasis tagauksele, nõjatus vastu seinale ja pani jälle käed vaheliti.

Teatud ühiskondlikke või kogukondlikke sündmusi – sõdu, streike, üleujutusi, maavärinaid – võetakse kui vääramatut jõudu. Levinud oli arusaam, irratsionaalne või mitte, et need sündmused, kunagi tähtsad ja haruldased (või kas need olid seda ikka olnud või oli see lihtsalt petlik mälestus?), nihkusid kõigi kogemustes esikohale, otsekui oleks mõne kauge ja kataklüsmilise tähe atmosfäär kunagi otsustanud meie vaese planeedi endasse mähkida. Kui mõtlema hakata, siis said üha rohkematele inimestele osaks olulise tähtsusega kogemused: invasioon, sõda, kodusõda, epideemia, näljahäda, üleujutus, maavärin, mulla, toidu ja õhu mürgitamine. Nende puhul oli ette nähtud suhtumine veelgi stereotüüpsem. Ei mindud eriti kaugemale kui *Me peaksime selles suhtes midagi ette võtma* või *Oh häda, mis teha*. Pole võimalik panna kuigi palju nüansse lausetesse *Terve mu pere suri koonduslaagris* või *Mu neli last surid nälga* või *Mu õe ja ta lapse tapsid sõdurid*. Paistis aga siiski, et ühiskondlike sündmuste puhul kasutatavad stereotüübid olid

ausamad kui isiklike sündmuste puhul? *Oh häda, mis teha!* – sellega asi piirduski?

Ta pani tähele, et veekann oli vaiksem, ning sirutas käe selja taga asuvasse ruumi – kööki, et võtta sealt väga suur portselanist kohvikann, milles oli juba kohvipuru. Ta läks, kann käes, tule juurde seisma ja jälgis, kuidas aur veekannu kaant lõgistama hakkas.

Oli täielik rumalus näha asju tippude ja kriiside võtmes: isiklikud sündmused nagu ühiskondlikudki on lõpuks pikaajalised nähtused. Need akumul eeruvad... Kui räägitakse kirglikust armastusest või vihkamisest, abielust või raskest tööst, öeldakse alles vähemalt kuude, kuid tavaliselt aastate pärast *Jumal küll, terve mu elu on muutunud. Mu elu on muutunud, sest mina olen muutunud.*

Aur tegutses nüüd energiliselt veekannu kaane kallal ja voogas välja kannutilast.

Naine haaras kannusangast pajalapiga kinni ning valas sisiseva ja ohtliku vee kohvipuru peale. Ta asetaskannu lõkke kõrvale, kuid mitte murule, sest sinna oleks muidu jäänud kollane ümmargune laik, ning lükkas mõned pooleldi põlenud oksad tule keskelt laiali; kui hakkab sadama, peab ta meeles pidama, et toimetab need ja põlemata puud varju. Ta ei olnud mingi skaut, kes teaks, kuidas märgade puudega tuld teha.

Ta võttis veekannu ühte kätte, kohvikannu teise ning siirdus tagaaiast kööki.

Mul on olnud rasked katsumused, elu veskid on mind peeneks jahvatanud... Niisuguseid asju ei öeldud ega tuntud ilma teatava rahulduseteta. See oli ju tõesti erakordne? Saavutamise tunne oli erakordne? Sest lõpuks tundsid seda ühevõrra nii inimesed, kes kuulusid nende (suhteliselt väheste) maailma elanike sekka, kes väitsid pühendunult, et nende elu ei ole tähtsam kui mõne põrnika oma, kui ka need, kes pooldasid vana seisukohta, et meie teod on olulised, sest me oleme tähtsad jumala silmis. Või jumalate silmis. Miks peaks aga keegi hoolima sellest, et mõni tema või temake on muutunud, õppinud, küpsemaks saanud, kasvanud, kui tema või temake on põrnikas? Või isegi liblikas? Sest pole kahtlustki, et meil on püsiv tunne – ja ilmselt kõige sügavam meie tunnetest –, et kõige olulisem on elukogemustest õppimine. See tunne tuleks panna harjumuse, varasemate, primitiivsemate aegade igandi arvele? Põrnika liialdatud enesehinnangu arvele? See oli aga

olemas, polnud kahtlustki, olgu siis „jumal“ pagendatud või surnuks kuulutatud või mitte. Kellele peaks põrnikas oma aruande esitama?

Me oleme see, mida me õpime.

See võtab sageli palju aega ja on valus.

Õnnetuseks polnud samuti kahtlustki, et palju aega ja palju valu kulus väga vähese õppimiseks...

Kas ta tõesti tundis nii? Jah, tundis küll.

Kas sellepärast, et ta oli masenduses? Kas ta oli masenduses? Tõenäoliselt. Midagi temaga lahti oli, tal oli mingi üsna tugev tunne, mida ta õieti ei suutnud tabada...

Naine asetas kohvikannu kandikule, kus olid juba tassid, alustassid, lusikad, suhkur ja sõel, ning võttis kandiku kätte – enne kui ta selle toast välja viis, vaatas ta tagasi laua poole, kuhu olid kuhjatud lõuna-ainest jäänud pesemata nõud. Seal olid ka hommikused nõud. Võib-olla saaks ta paluda, et Tim tule uuesti üles teeks, vee uuesti keema ajaks ja kutsuks ta kohale siis, kui on piisavalt vett kõigi nõude pesemiseks? Ei, parem mitte, mitte siis, kui Tim sellises tujus on; parem teeb ta ise seda kõike hiljem.

Üks naine kõndis külgukselt välja, üle pügamist vajava ja maarjalilledest võluvalt täpilise muru puu poole oma aias. See naine oli Kate Brown; kui täpne olla, siis Catherine Brown või proua Michael Brown. Ta kandis ettevaatlikult kandikut ning mõtles nõudepesust, jätkates ise oma salajast inventuuri, oma arvepidamist... Ta soovis, et tema praegune eluetapp, oli see siis mis tahes, saaks ruttu läbi, sest see tundus talle lõputu. Kui elu oleks tulnud vaadelda kõrghetkede või tippude võtmes, siis ei olnud temaga enam ammu midagi „juhtunud“ ning ta ei saanud oodata suurt midagi peale selle, et see elu kahaneb tegusast majapidamisest vananemiseks.

Mõnikord, kui veab, kontsentreerub mingi protsess või etapp tõesti. Kate'i jaoks kujunes asi nii, et sellest suvest sai säärane lühendatud, intensiivistunud ja kontsentreeritud aeg.

Mida ta selle jooksul koges? Mitte midagi palju rohkemat kui vanaks saamist – seda täiskasvanuks saamise järge ja kordust. See juhtub muidugi kõigiga – *Ah, heldeke, aeg lendab! ... Elu on möödas, enne kui sa arugi saad... Küpsus on see, mis loeb.* Ja nii edasi. Kate'i puhul aga ei olnud sellel määratud olla paar aastakümnet kestev protsess, mida selle käigus õieti ei märgatagi, kui arvata välja meeleheitlikud

katsed seda tulva tagasi hoida: juuste toonitamine, kaalu ohjes hoidmine, hoolikas moega kursis olemine, nii et näeksid välja elegantne, aga mitte liialdatult nooruslik. Vanaks saamine on peaaegu igäühele aastate küsimus – kui tegu pole just katastroofiga, maa libisemisega jalge alt, üleujutusega linnas, pommidega, mis hävitavad su lapsed ja murravad su südame ükskõikseks elamise vastu. Sa oled noor ja siis oled sa keskealine, aga raske on öelda, millisel hetkel ühest teise üle minnakse. Siis oled sa vana, aga ei teagi õieti, millal see juhtus. On toimunud muutusi – oo jaa, elutähtsaid muutusi – sinu suhtumises sind ümbritsevatesse inimestesse, aga sa ei ole neist õieti teadlik, sest jää on krigisenud alla orgu nii aeglaselt. Enamikul inimestel käib see umbes nii: *Ma kardan, et ma ei ole enam nii noor, nagu ma kunagi olin*. Kate Brown sai aga kõige sellega hakkama mõne kuu jooksul. Kas seetõttu, et samal ajal, kui kõik näis nii isiklik ja temale, tema kannatlikkusele, tema heale tujule, tema ajale sihitud, andsid tema kogetule selle pakilisuse tegelikult hoopis teisest, avalikust sfäärist pärit ja tema väikest elu rõhuvad surved? Olgu sellega, kuidas on, kuid selle suve sündmusi ei vorminud mingid tema enda voorused ega võimed.

Selleks ajaks, kui see kõik läbi sai, ei oleks ta kindlasti tahtnud, et ta oleks mingis osas teisiti valinud; ometi ei oleks ta saanud seda endale ette valmis valida, sest tal polnud valimise kogemust ega kujutlusvõimetki. Ei, ta ei saanud tahta seda, mis juhtuma hakkas, kuigi ta seisis puu all, kandik käes, ja mõtles: see üha kestab ja kestab! Selles häda ongi: peab olema midagi, mida ma võiksin nüüd näha, midagi, mida ma võiksin *nüüd* mõista, mingi tegevussuund, mille ma võiksin valida...

Valida? Millal üldse ma midagi valin? Kas ma olen kunagi valinud?

Naine seisis puu all, hoides käes asju täis kandikut, nagu ta oleks võinud seista ükskõik millisel hetkel viimase mitmesaja aasta jooksul. Ta pani kandiku aialauale, mis oli tehtud mingist sel kümnendil leiutatud materjalist. Laud nägi välja nagu rauast, oli aga nii kerge, et seda võis kahe sõrmega tõsta, ning nõnda tasakaalus, et ei läinud ümber isegi siis, kui raskus oli asetatud ühele poole.

Lauda naine valikuks ei pidanud; see oli valitud temale nagu ka tasside plastmass, mis nägi väga portselani moodi välja.

Ta kõndis uuesti muruplatsi keskele, ning enne kui tõmbas maja ülemiste akende poole hõikamiseks hinge, teadvustas ta, mida on näha ülevalt, kui ta mees vaatab välja, et öelda: „Juba tulen!“